

DLA Doktori értekezés tézisei

Banda Ádám

Hubay Jenő tanítványainak
kapcsolata
Bartók Bélával

Témavezető: Batta András

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődéstörténeti
tudományok besorolású
doktori iskola

Budapest

2017

I. A kutatás előzményei

Bartók Béla élete és zeneszerzői tevékenysége meglehetősen feltárt terület, amelyen belül megszámlálhatatlanul sok értékes könyv, tanulmány és több kronológia készült. Hubay Jenő egy-egy növendékéről a Bartókkal való kapcsolatuk hozzáadásával szintén értékes munkák születtek, de átfogó, az összes, Bartók életművében szerepet játszó Hubay-tanítvány bemutatásával még nem született áttekintés. Dolgozatommal részben ezt a hiányt szeretném pótolni. Célom, hogy Bartók és a Hubay-növendékek kapcsolatáról teljes képet alkossak a közös előadások és a művek keletkezésének tükrében. Minden általam ismert dokumentumot felhasználva kutatásom rámutatott arra, hogy a Bartók életéről készült kronológiákban – a hegedűs előadásokkal kapcsolatban – hiányosságok, esetenként jelentős eltérések fordulnak elő. Ez ösztönzött arra, hogy készítsek egy olyan időrendi táblázatot, amelyben a lehető legpontosabban vázolom fel ezeket az előadásokat.

Dolgozatom másik célja a Bartók Hegedűverseny (1937-38) keletkezéstörténetének előadói szempontból történő kutatása. A téma kapcsán ilyen megközelítéssel eddig még nem született tanulmány. A hiányosságra az igazán nagy kutatási területet birtokló Somfai László is említést tett *Bartók Béla kompozíciós módszere* című munkájában. Előadói ismereteim és tapasztalataim, valamint a kéziratok másolatainak vizsgálata alapján a mű alakulásának fázisait kutattam.

II. Források

Munkámban nagy segítséget jelentett a Bartók Archívum kéziratgyűjteménye, ahol Bartók Béla hegedűversenyei (1907-08, 1937-38), I. rapszódiaja, valamint az Ország- és Gertler-átirat kéziratának másolatait megtekintettem és részletesen megvizsgáltam. Ifjabb Bartók Béla *Apám életének krónikája*, és *Bartók Béla műhelyében* című könyvei, valamint az általa szerkesztett *Bartók Béla családi levelei* című kötet fontos adatokat nyújtottak kutatásomhoz. Demény János Bartók-tanulmányai és az általa összeállított *Bartók Béla levelei* című kötet tág körű ismereteket biztosított témámban.

Az említett, Hubay-tanítványokról szóló munkák közül nagy segítséget nyújtott Malcolm Gillies *Bartók in Britain* című könyve, amely fontos adatokat tartalmaz Bartók és az Arányi-nővérek együttműködéséről, valamint Claude Kenneson *Székely and Bartók* című könyve, amely rendkívül értékes és egyedülálló információkat tartalmazó műnek

bizonyult dolgozatom elkészítése során. Továbbá Bartók és a Hubay-növendékek levelezése, koncertjeikről szóló kritikák és tanulmányok szintén hozzásegítettek ahhoz, hogy teljesebb képet kapjak kapcsolatukról.

Fontos részletekre világított rá Bartók és angliai koncertszervezője, Calvocoressi levelezésének tanulmányozása, valamint Denijs Dille *Documenta Bartókiana* sorozatában megjelent dokumentumok, információk áttekintése. Jelentős forrásnak bizonyultak a korabeli hírlapok beszámolóí és a fennmaradt koncertplakátok másolatai.

Nem utolsó sorban Székely Zoltán Bartók Hegedűverseny (1937-38) ősbemutató-felvétele, Szervánszky Péter Bartók Hegedűverseny (1937-38) budapesti bemutató-felvétele, Szigeti József és Bartók Béla 1. rapszódia-felvétele, valamint Zathureczky Ede és Bartók Béla 1. rapszódia-felvétele dolgozatom több részének alapját képezte.

III. Módszer

Kutatásom három fő vonalon futott végig:

1. Bartók és a Hubay-növendékek kapcsolatának feltárása egyéenként a szakirodalom, kritikák és levelezések segítségével.
2. Bartók összes hegedűssel történő előadásának teljes körű feltárása és beillesztése egy részletes táblázatba. Megvalósítása több esetben egyéni, körültekintő döntés alapján történt a szakirodalomban előforduló eltérő adatok miatt.
3. Bartók hegedűre írt műveinek, különösképpen a Hegedűverseny (1937-38), az 1. rapszódia, a fiatalkori Hegedűverseny (1907-08), az Ország- és Gertler-átiratok mélyebb tanulmányozása, előadói instrukciók vizsgálata Bartók kéziratái és a kiadott kották alapján a művek megszületése idején keletkezett levelezések és későbbi kritikák beolvasztásával. A Bartók Hegedűverseny alakulásának fázisait összevettem a létező kéziratok alapján a két Hubay-tanítvány, Székely Zoltán és Szervánszky Péter autentikus felvételeivel, majd előadói tapasztalataimmal ötvözve részletes vázlatot készítettem.

Ismereteimet a lehető leginkább próbáltam kiszélesíteni, hogy minél több helyről és többféle megvilágításban megismerjem Bartók és a Hubay-iskola kapcsolatát, valamint a korszak háttérét. A források feltárása mellett konzultációt folytattam a témában jártas zenetudósokkal – Somfai Lászlóval, Vikárius Lászlóval –, kutatásom idején még élő Zathureczky-növendékekkel (Hidy Márta, Pallagi János), valamint olyan emberekkel, akik személyesen ismerték Szigeti Józsefet és Székely Zoltánt (Perényi Eszter, Somfai László).

IV. Eredmények

Dolgozatom első fejezetében időrendi sorrendet követve mutatom be Bartók és a Hubay-növendékek – Székely Zoltán, Arányi-növénék, Zathureczky Ede, Szigeti József, Waldbauer Imre, Geyer Stefí, Gertler Endre – szoros kapcsolatát, az általuk inspirált művek születését, ezeknek a műveknek bemutatóit és további előadásainak körülményeit. Számos előadást kiegészíték a koncertek háttérével, magyar- és nemzetközi kritikákkal, amelyek még teljesebb képet adnak Bartók Béla és a Hubay-tanítványok közös munkájáról. Ez a fejezet nem tartalmaz részletes műelemzést, mivel az megbontaná a teljes áttekintést Bartók és a Hubay-tanítványok csaknem 50 éven át tartó kapcsolatáról.

Disszertációm következő részében található a táblázat Bartók hegedűsökkel történő összes előadásáról, a nem Hubay-tanítványokat is beleértve. Ez a 150 előadást részletező kronológia ilyen teljes összeállításban nem szerepel a Bartók-irodalomban. A korabeli dokumentumok – koncertplakátok, levelezések, kritikák – alapján a legtöbb esetben sikerült rekonstruálnom a pontos dátumot, programot, közreműködőket. Az általam összegyűjtött hangversenyek száma meghaladja a korábbi kronológiák hegedűs-előadásainak számát. A táblázatot követve jól érzékelhető, hogy a Hubay-növendékek milyen nagy arányban voltak Bartók kamarapartnerai.

Zárófejezetemben a Hegedűversennyel (1937-38) és kialakulásának fázisaival foglalkozom. A Bartók és Székely Zoltán közös munkájának eredményeként megszólaló ösbemutató-felvétel, a budapesti bemutató kiadatlan hanganyaga, valamint a kéziratmásolatok előadói szempontból történő vizsgálata alapján olyan tények bizonyosodtak be, amelyek eddig részben, vagy teljes egészében feltáratlanok voltak a Bartók-kutatás területén. Kutatásom egyik jelentősnek bizonyult eredménye, hogy a budapesti bemutató felvételének részletes és körültekintő elemzése során rávilágítottam arra, hogy ez az egyetlen általunk ismert dokumentum, amely a Hegedűverseny Székely-változtatások előtti, Bartók által 1938 végén befejezett állapotát teljes egészében megőrizte. Ez a felfedezés választ adott arra is, hogy melyek voltak a valódi Székely-változtatások, amely alapján sikerült beazonosítani a Bartók zongorakíséretes kézírataiban bejegyzett változtatások lehetséges időbeni keletkezését. Az elemzés részeként a Hegedűverseny kéziratmásolatai alapján sorra vettem azokat az előadói instrukciókat, amelyeket Székely Zoltán javasolt a mű kialakulásának végső fázisában, majd a Székely-változtatások nélküli és azokat tartalmazó kéziratokat összevettem a Szervánszky-

féle felvétellel. Észrevételeimet dolgozatomban részletesen közlöm. Az elemzés áttekintése az előadóművészek számára hasznosnak bizonyulhatnak a művel való foglalkozás idején.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

2008. szeptember 14.

Bartók Béla Emlékház

Bartók:

1. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a

2. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a

Bartók-Székely: Román népi táncok

Szokolay Balázs – zongora

2009. január 10.

Nyíregyháza

Emlékkoncert Bartók Béla és Zathureczky Ede nyíregyházi szonátaestjének 75. évfordulójának tiszteletére

A műsor megegyezett a 1934. január 10-i koncert műsorával.

A koncert részeként megszólalt: Bartók: 1. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a

Vasvári Tamás – zongora

2009. július 20.

Kecskemét – Kodály Fesztivál nyitókoncert

Bartók: Hegedűverseny (1937-38) BB 117

Kecskeméti Szimfonikus Zenekar

vezényel: Roni Porat

2009. október 22.

Pécs

Bartók: 1. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94

Pannon Filharmonikusok

vezényel: Kocsis Zoltán

2009. október 30.

Budapest Zeneakadémia Nagyterem

Diplomahangverseny

Bartók: Hegedűverseny (1937-38) BB 117

Zeneakadémia Szimfonikus Zenekara

vezényel: Ligeti András

2010. október 24.

Toronto Mazzoleni Hall

Szólóest keretén belül Bartók 2. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a

Bartók-Székely: Román népi táncok

Jeanie Chung – zongora

2011. január 29.

New York UNESCO Székház

Bartók: Szólószonáta hegedűre BB 124

2011. március 10.

Prága

Szonátaest keretén belül Bartók: 1. szonáta hegedűre és zongorára „Op.21” BB 84

Borbély László – zongora

2012. október 3.

Amszterdam Concertgebouw

Szólóest keretén belül Bartók: 2. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a

Soós Orsolya – zongora

2012. november 6.

Bécs Musikverein

Szólóest keretén belül Bartók: Szólószonáta hegedűre BB 124

2013. január 13.

Párizs Cité de la Musique

Szólóest keretén belül Bartók: Szólószonáta hegedűre BB 124

2013. január 19.

Hamburg Laeiszhalle

Szólóest keretén belül Bartók: Szólószonáta hegedűre BB 124

2013. február 3.

Budapest Művészetek Palotája

Bartók-maraton

Bartók: Hegedűverseny (1907-08) BB 48a

MÁV Szimfonikus Zenekar

vezényel: Csaba Péter

2013. április 12.

Stockholm Konserthuset

Szólóest keretén belül Bartók: 1. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a

Soós Orsolya – zongora

2015. október 1.

Brüsszel

Ünnepi koncert Bartók halálának 70. évfordulóján

Bartók:

1. rapszódia hegedűre és zongorára BB 94a

2. rapszódia hegedűre és zongorára BB 96a

Andante hegedűre és zongorára

Szólószonáta hegedűre BB 124

Bartók-Zathureczky: Gyermeknek

Bartók-Székely: Román népi táncok

Nikolaas Kende – zongora